

Сім'я – провідна виховна інституція: історичний аспект

Ольга БУТЕНКО,

викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Якими близькими для кожної людини є слова сім'я, родина, батько, мати...! Саме в сім'ї у нас формуються найглибші людські почуття: доброта, чуйність, милосердя, любов, взаємодопомога тощо. Однак «могутньою виховною та облагороджуючою силою для дітей вона (сім'я. – ред.) стає тільки тоді, коли батько і мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що звеличують їх в очах дитини» [7, с.414].

Тим часом нині доводиться констатувати, що сучасна сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, яка стала наслідком складної суспільно-політичної та економічної ситуації в державі. Роздратованість, знервованість, грубість, сварки, відсутність взаємоповаги у членів сім'ї призводять до негативного емоційного психологічного мікроклімату та деформації взаємин дорослих і дітей.

Сьогодні психолого-педагогічна наука має вагомі напрацювання з проблеми сімейного виховання. Аналіз наукових джерел засвідчив, що різноманітні параметри виховного впливу родини на дитину вивчають багато сучасних учених. Зокрема проблеми психології родинних взаємин, ефективності сімейного виховання висвітлено у працях І.Беха, Л.Божович, М.Боришевського, Т.Зелінської, І.Кона, Л.Орбана та ін. Питання діяльності інституту батьківства в оновленому українському суспільстві, сутності і закономірностей взаємодії батьків і дітей стали предметом наукових розвідок Т.Алексєєнко, О. Докукіної, З. Зайцевої, К. Журби, Т. Кочубей, Т. Кравченко, Л. Повалій, В. Постоного, О. Хромової, О. Ярошинської та ін. Моральні аспекти підготовки школярів та молоді до виконання батьківських і материнських функцій у своїх працях досліджують А. Антонова, В. Бойко, Т. Гурко, З. Зайцева, Є. Ілляна, О. Кононко, Р. Лемехова, Д. Луцик, М. Машовець та ін.

Але неможливо розв'язати проблему відродження сім'ї як соціального інституту, не торкнувшись історичного аспекту цього питання. Зважаючи на це, під час написання статті ми ставили за мету простежити, як віддзеркалено ідеї родинного виховання в досвіді видатних діячів минулого.

Проблема виховного потенціалу родини завжди турбувала людство. Перші концепції, що охоплюють проблеми виховання маленьких дітей, сягають своїм корінням ще в рабовласницьку епоху, коли після розпаду первіснообщинного ладу почав формуватися новий історичний тип освіти.

Вагомого значення родині як виховній інституції надавав давньокитайський мислитель Конфуцій. Саме сім'ю він уважав моделлю суспільства. В ученні Конфуція знаходимо думки про те, що стосунки батьків і дітей повинні бути прийнятні людинолюбством, добротворен-

ням, високою моральністю. Важливою умовою формування таких взаємин має бути приклад дорослих.

Поділяли думки Конфуція щодо особливого виховного впливу дорослих на дитину і давньоримські мислителі Квінтіліан і Плутарх. Так, Плутарх уважав неприпустимими жорстокі покарання дітей, зазначаючи, що бити дитину – те саме, що піднімати руку на святиню.

В історико-педагогічній спадщині освітніх, культурних та церковних діячів часів Київської Русі (І.Златоуст, Іларіон, Нестор, Феодосій Печерський, Володимир Мономах та ін.) репрезентується ідея сімейного виховання, і на її основі – формування у молоді таких моральних рис, як пошана до батьків, повага до старості; почуття милосердя, вдячності; слухняність, ввічливість тощо. Неабиякого значення в їхніх творах надавалося охороні материнства і дитинства (необхідності пильного догляду за немовлятами, покаранню за погане ставлення до матері тощо), підвищення відповідальності батьків за родинне виховання дітей. Найвищим досягненням педагогічної думки Київської Русі є «Повчання» Мономаха, в якому обґрунтовано роль прикладу батьків у вихованні підростаючого покоління. Це, безперечно, перший підручник для батьків із сімейного виховання.

Досить помітним явищем у подальшому розвитку родинного виховання є доба українського бароко. Певно, слід згадати найвизначніших представників просвітнього руху: І. Максимовича, О. Кроковського, С. Яворського, Ф. Прокоповича, М. Козачинського, Г. Кониського, Г. Сковороду, Я. Козельського, В. Каразіна, А. Прокоповича-Антонського, І. Тимківського та ін., які вважали, що першими вихователями дітей мають бути батьки.

Значне місце у своїх творах просвітники-демократи відводили проблемі виховання у молоді поваги до батьків, слухняності, милосердя та бажання робити добро, зазначаючи, що життя людини безпосередньо